

glavn. naych. red. i sost. S.Yu. Solodovnikov. – Minsk : MFTsP, 2002. – 1008 p. **5.** *Hanaba S.O.* Metodolohichniy potentsial transdistsiplinarnoho pidkходу y v orhanizatsii zmistu navchannia./ *S.O. Hanaba* // Naukovi zapysky natsionalnogo universytetu «Osrozka Akademiya». Serii: «Filosofii». Vyp. 15 /red. kol. I.D. Pasichnyk, M.O. Zaytsev ta in. – Ostroh : Vidavnistvo Natsionalnogo universytetu «Osrozka Akademiya», 2014. – 188p. **6.** *Gerasimov I.P.* Ecologicheskiie problemy v proshloi, nastoiashiei i budushchei geografii mira./ *I.P. Gerasimov.* – Moscow : Nauka, 1983. – 248 p. **7.** *Gildebrand D fon Shcho take filosofiiya?/ D fon Gildebrand* // Per. z angl. Yu. Pidlisnyi. – Lviv: Koleso, 2008. – 248 p. **8.** *Godz N.B.* Pryntsip transdistsiplinarnosti, istorychniy metod ta problema chasu z pozitsii filosofskoho analizu sychasnoi ekologii / *N.B. Godz* // Naukovi zapysky natsionalnogo universytetu «Osrozka Akademiya». Serii: «Filosofii». Vyp. 15 /red. kol. I.D. Pasichnyk, M.O. Zaytsev ta in. – Ostroh : Vidavnistvo Natsionalnogo universytetu «Osrozka Akademiya», 2014. –188 p. **9.** *Yolan P.V.* Sistemnost nauchnykh znaniy i deystvitelnost. Problemy sistemnogo analiza nauchnogo znaniia i ponyatiia teoreticheskoy sistemy / *P.V. Yolan* – Kiev : Naykova Dymka, 1967. – 100 p. **10.** *Kovalenko I.N., Gnedenko B.V.* Teoriia beroiatnostey: Uchebnyk./ *I.N/ Kovalenko, B.V. Gnedenko* – Kiev : Vyshcha Shkola, 1990. – 328 p. **11.** *Kondratiuk E.M.* Kharkota H.I. Slovnyk – dovidnyk z ekologii.– Kiev : Urozhai, 1987. – 160 p. **12.** Kolářsky Rudolf Filosofický význam současné ekologické krize. / Rudolf Kolářsky. – Praga : Filosofia. – 2011 – 154 p. **13.** *Petrov K.M.* Filosofskiie problemy geografii. Naturfilosofskaia paradigma: Uchebnoe posobie / *K.M. Petrov* – SPb. : Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 2008. – 314 p. **14.** *Samsonov S.K.* Nevidimye zemledeltsi/ *S.K. Samsonov* – Moscow : Mysl. – 1987. – 172 p. **15.** *Sviridov V.V.* Konsepsiya sovremennogo estestvoznaniia: Uchebnoe posobie / *V.V. Sviridov* // 2-e izd.– Sanct-Peterburg : Piter, 2005. – 349 p. **16.** Slovar inostrannykh slov / pod redatsiei I.V. Lechina, S.M. Lokshinoi, F.N. Shaumiana. – izd 6, per. i dop. – Moskow : Sovetskaia Ensiklopediia. – 1964. – 784 p. **17.** *Fomichev A.N.* Problemy konsepsii ustoichivogo ecologicheskogo razvitiia: Sistemno – metodologicheskii analiz / *A.N. Fomichev* – Moskow : Knizhnii «Dom Librocom», 2009. – 216 p.

Надійшла (received) 23.04.2014

УДК 1: 355.01

БАРДІН О.М., канд. філос. наук., доц., НТУ «ХП»

ФЕНОМЕН ТЕРОРИЗМУ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Визначено соціально-філософську специфіку сутності поняття “тероризм” та співвідношення тероризму з іншими формами насильства. Обґрунтовано необхідність формування системи антитерористичної боротьби соціуму. Показано, що важливо побачити, знайти, визначити передумови і причини виникнення тероризму. Поява й відтворення тероризму обумовлено сукупністю об’єктивних і

© О.М.Бардін, 2015

суб'єктивних обставин, причин і факторів, які проявляються в різних площинах у різних регіонах і країнах.

Ключові слова: тероризм, терор, насильство, філософські та методологічні засади.

Вступ. Серед тривожних питань, що стоять нині перед людством, усе більше місце займає проблема тероризму. Події, що відбуваються у світі, безперечно, свідчать про вкрай загрозливу, швидко прогресуючу еволюцію одного з найнебезпечніших злочинів, який миттєво увірвався в наше життя, - тероризму, - сувору реальність сьогодення, що вимагає постійного, на глибокій методологічній основі вивчення й осмислення, розроблення дієвого механізму боротьби з ним.

Чому наприкінці ХХ, початку ХХІ віків світ виявився віч-на-віч із терористичною хвилею, яка є безпрецедентною по масштабах і несподіваною по формах? У чому причина того, що стара як світ проблема раптом виникла в новому обличчі? Яка природа феномена, як він виникає, які перспективи несе із собою? Не можна сказати, щоб ці і багато подібних питань залишалися без відповіді. Питання в тому, чому подібний комплекс умов лише іноді дає «терористичний» вихід, а набагато частіше приводить до зовсім інших наслідків? Чи впливає з цього, що якісь з умов залишаються нез'ясованими, і якщо так, то які? Комплекс усіх цих проблем змушує нас шукати відповідь на питання: що ж це таке – тероризм? Чому людство, вступаючи в третє тисячоріччя, так і не змогло позбутися від цього деструктивного компоненту свого розвитку? Яка природа даного феномена, його генезис, які форми він здобуває, які засоби насильства може використовувати, які його перспективи в новому тисячоріччі?

Тероризм як явище досліджується в різних аспектах – філософському, політичному, психологічному, правовому і т.д., і кожен дослідник розглядає це явище зі своєї точки зору, даючи поняттю «тероризм» власну інтерпретацію. І не випадково дотепер так і не удалося виробити загальноприйняте визначення тероризму, хоча сутнісне наповнення цього феномена до якогось ступеня зрозуміло.

Існує безліч гіпотез щодо джерел і коренів тероризму. У цих гіпотезах робиться акцент на соціальних, економічних, політичних, психологічних, психопатологічних, етичних і інших факторах. Однак, чи розглядаються ці фактори в сукупності, у різних сполученнях або по окремоті, постійно залишається без досить переконливої відповіді саме важке і, мабуть, саме кардинальне питання – чому й у яких випадках виникає тероризм.

Існує й інша сторона питання: важко визначити, до якого періоду людської історії відноситься виникнення тероризму. Але очевидно наступне: мінялися епохи, мінялася соціальна основа, класові сили,

побут і звичаї, політичні, ідеологічні й релігійні системи, а феномен тероризму виникав в історії знову і знову. Істотно трансформувалися його форми, але основне ядро явища, ті істотні риси, що дозволяють говорити про нього, як про тероризм, залишалися. Які фактори приводять до його постійного відродження?

Щоб знайти ключ до цієї «загадки» доцільно насамперед побачити, знайти, визначити передумови, умови і причини виникнення тероризму. Досить очевидно, що поява й відтворення тероризму обумовлене сукупністю об'єктивних і суб'єктивних обставин, причин і факторів, не завжди однакових і не завжди однаково значимих у різних регіонах і країнах.

Досить складна задача, по-перше, визначити соціально-філософську специфіку сутності поняття “тероризм”, та співвідношення тероризму з іншими формами насильства, а, по-друге, обґрунтувати систему антитерористичної боротьби соціуму.

Оцінюючи нинішню ситуацію в Україні, можна говорити, що в державі існує сприятливий ґрунт для реалізації екстремістами своїх злочинних намірів, і за певних умов можлива активізація тероризму. На жаль, можна констатувати, що в Україні, як і в усьому світі, не розроблена дійова тактика й стратегія по боротьбі з тероризмом. Таким чином, тема дослідження соціально-філософського аспекту сутності феномену тероризму є актуальною у світоглядному, методологічному, теоретичному, футурологічному, практичному й пізнавально-інформаційному аспектах.

Для дослідження феномену тероризму необхідно виявити світоглядно-методологічні, теоретичні, практичні принципи, підстави тероризму; його генезис і специфічні особливості. Обґрунтувати об'єктивні і суб'єктивні умови, фактори вірогідності виникнення тероризму. Визначити системи антитерористичної боротьби соціуму, перспективні теоретичні стратегії в становленні ненасильницького планетарного порядку і самоорганізації держави в контексті розв'язання проблем антитерористичної боротьби.

Реалізації поставленої мети підпорядковане вирішення таких дослідницьких завдань:

1. Дослідити теоретико-методологічні засади насильства, війни, тероризму як онтологічних складових історичного розвитку. Показати детермінованість цих соціальних явищ.

2. Визначити й обґрунтувати світоглядно-методологічні принципи, підстави тероризму з позицій соціально-філософського аналізу:

- здійснити історико-філософський аналіз виникнення, становлення й розвитку тероризму;

- визначити соціально-філософську специфіку сутності поняття “тероризм”;

- скласти, охарактеризувати й обґрунтувати типологічну сітку тероризму.

3. Показати об'єктивні умови вірогідності виникнення тероризму (геополітичне протистояння; соціально-економічний аспект; цивілізаційний (планетарний) компонент; соціально-структурні умови).

4. Виділити суб'єктивні фактори феномена тероризму (деструктивність культури людини; релігійна складова; соціально-психологічні коріння).

5. Обґрунтувати систему антитерористичної боротьби соціуму.

- визначити перспективні теоретичні стратегії наукового пошуку в дослідженні процесів становлення ненасильницького планетарного порядку;

- охарактеризувати формування та реалізацію антитерористичної регіональної політики та самоорганізацію держави в контексті розв'язання проблем антитерористичної боротьби.

- запропонувати "громадянське суспільство" як оптимальну стадію в діалектичному русі ненасильницького процесу історичної трансформації.

Зважаючи на відсутність комплексних соціально-філософських досліджень проблем тероризму, дослідження може розглядатися як вагомий внесок у теоретичне, проблемне та змістовне поле вітчизняної гуманітарної науки. Воно започатковує аналіз надзвичайно важливої у своєму значенні методологічної сфери сучасної "терології", відкриває можливості широкої та плідної реконструкції її світоглядно-філософських, методологічних і методичних основ. Досвід даного соціально-філософського аналізу може бути плідно використаний у різних сферах суспільного життя та практичній діяльності спеціальних органів, він відкриває можливість нових підходів до розуміння й вирішення окремих соціальних, політичних та правових проблем.

Ступінь розробленості проблеми. Багато фахівців прагнуть вибудувати образ тероризму використовуючи спрощені методики. Так, досить глибоко з'ясовані історичні корені тероризму (О.В. Будніцький, Є.Г. Ляхов, В.П. Ємельянов, А.Н. Трайнін, В.Є. Петрищев, О.М. Хлобустов, Н.Я. Лазарєв, Н.Д. Литвинов, Каро Барой та ін.), розкрито політичні та економічні причини, що зумовлюють йому роль і місце вагомого чинника у міжнародних процесах і внутрішньодержавного життя (Є.І. Степанов, У. Лакер, П. Уілкінсон, А. Полі, Ю.І. Авдєєв, А.Н. Трайнін, А.С. Панарін, П.А. Кабанов, Л.А. Моджорян, М. Креншоу та ін.), проаналізовано сучасні тенденції в етнокультурній, релігійній, цивілізаційній сфері, з якими пов'язана незвичайна ескалація сучасного тероризму до рівня світової загрози (В.В. Вітюк, В.Є. Петрищев, А.Б. Наумець, М. Ренсторп, С. Хантінгтон, А.С. Кармін, І.Я. Левяш, А.Г. Бельський, Д.Є. Фурман, В.В. Остроухов, Е.Н. Степанов та ін.).

Справа в тому, що в більшості наукових досліджень і політичних оцінок практиків тероризм постає як аномальне явище, що виходить за рамки соціальних і політичних процесів. У цьому і криється головна «помилка». Штучно вирвати тероризм з контексту соціального життя, з тим, щоб засудити і ліквідувати його, не можна, як не можна, наприклад, відокремити релігійні обряди від культури будь-якого народу. В Україні до піонерів вивчення тероризму можна віднести В. Глушкова, В. Крутова, В. Ємельянова. Серед інших можна відзначити: В. Антипенко, С. Білоконь, О. Богданов, Н. Др'оміна, Ю. Іванов, С. Мохончук, І. Рижов, В. Ліпкан. Неважко помітити прискорюване зростання конфліктогенності у світі, де одночасно в якості основного інструменту реалізації міцне місце вже давно займає тероризм. Підвищена увага до міжнародних конфліктів обумовлюється тим, що основу міжнародної політики в цілому утворюють різного рівня конфлікти між народами та країнами, що не підкоряються якоїсь єдиної і загальної для них верховної влади; тим, що росте їх чисельність, інтенсивність, а також роль у міжнародних процесах, в той час як одна з головних функцій міжнародних відносин полягає в тому, щоб знайти шляхи і способи вирішення цих конфліктів; по ряду причин зростає значення і питома вага терористичних методів дій конфліктуючих сторін; щоб ефективно вирішувати проблеми співпраці, необхідно глибоко пізнати механізм конфлікту, особливо його терористичну складову як найбільш складну, бо це перешкоджає пошуку консенсусу. Негативна тенденція полягає в тому, що тероризм, зберігаючи свою нелюдську сутність, все більш трансформується в збройні конфлікти низької інтенсивності, вірніше намагається прийняти їх форми на зовнішньому рівні. Багато в чому завдяки цій тенденції, тероризм приймає масштаби світової загрози, тому що не «точкові» спорадичні терористичні акти, які були присутні на всьому осяжному просторі історії, несуть в собі катастрофогенний потенціал. Таку загрозу містять так звані «довгограючі» терористичні конфлікти, що відображають протистояння тих чи інших соціальних груп чи держав, які обумовлені корінними політичними і цивілізаційними мотивами і цілями.

Розглянемо поняття «насильство», яке пов'язано з феноменом тероризму. У крайніх формах тоталітарної диктатури насильство веде до державного тероризму. Воно масове стихійне, спонтанно виникає і спочатку начебто не організоване, зазвичай спрямовано проти держави і громадських інститутів. Таке насильство часом веде до терору антидержавного і навіть антигромадського. Індивідуальне організоване насильство включає як тиранію монархії над підданими, так і, навпаки, індивідуальний терор проти монархії. Для терориста це - самопроголошене право на деструкцію або навіть вбивство заради досягнення своїх цілей або в ім'я якихось ідеалів. І останнє,

індивідуальне стихійне насильство. Інтерес до воєн при дослідженні тероризму обумовлений не тільки політичною основою, насильницької спорідненістю, численними невинними жертвами, залякуванням, а також іншими факторами, що об'єднують ці явища. Цікавим видається той факт, що ескалація тероризму, терористичних форм боротьби у військових та інших насильницьких діях відбувається на тлі зниження питомої ваги і ролі воєн в міжнародних відносинах в класичному їх розумінні. Тому є підстави вести мову про якусь загальну величину насильства у світовому розвитку та наступності тероризму по відношенню до воєн - найбільш прийнятною для сучасної світової ситуації форми насильницького вирішення протиріч. Значна обставина в тому, що тероризмом охоплено безліч країн. Не доводиться сумніватися, що тероризм – це загальносвітове явище. Використовуючи термінологію воєн, такі масштаби терористичного конфлікту з урахуванням міжнародного потенціалу його розвитку загрожують стати пропорційними зі світовою війною. Тенденція до зближення війни і тероризму виражається насамперед у посиленні подібності їх змістовних характеристик. Не викликає сумнівів насильницька основа, політична мотивація і цільовизначення розглянутих явищ. Посилюється роль залякування в будь-яких силових збройних заходах. Очевидно прагнення протилежних в конфліктах військового і терористичного характеру сторін підвищити ефективність дій шляхом впливу на найбільш доступну середу, що призводить до зростання невинних жертв. Розмежувальних фактором тероризму і війни можна визначити відкрите збройне протистояння як основний спосіб ведення війни. Але можна стверджувати, що і ця межа все більш розмивається.

Геополітичні амбіції окремих держав створюють умови для насильницьких за змістом конфліктів, які провокують тероризм. З іншого боку, деструктивні сепаратистські сили або національно-патріотичні рухи, враховуючи і використовуючи ці амбіції, вдаються до терористичних методів дій для досягнення своїх локальних цілей. Поняття «терор» оліцетворяє собою акції масового фізичного, психологічного, ідеологічного насильства, які здійснюються суспільно-політичними структурами, що володіють необмеженою владою у їх поле діяльності соціальним контингентом. Відмінними рисами терору виступають: по-перше, масовість насильства, що означає необмежено велику кількість осіб, які потрапляють під дане насильство, а також можливості поширення його впливу на ще більш невизначену велику групу людей; по-друге, «системність актів насильства», тобто ці акти повинні бути не поодинокими, а складати певну сукупність дій, кінцевою метою здійснення яких є створення обстановки пригніченості, страху, дестабілізації суспільства, по-третє, суб'єктами терору можуть виступати як держава, так і

недержавні організації; по-четверте, терор це цілеспрямований, тобто спрямований на досягнення певної мети, але в більшості випадків індивідуальний щодо жертв. Поняття "терор" закріпилося за репресивними діями держави. Найбільший інтерес представляє проблема співвідношення тероризму з агресією. Відповідно до Коротким політичним словником «агресія (лат. *Aggressio* - напад) - будь-яке незаконне з точки зору Статуту ООН застосування сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності ін. держави або народу (нації). (Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-1781.html>). Особлива небезпека міжнародного тероризму полягає в тому, що по суті він складає акт непрямой агресії, який маскується під незалежні дії окремих осіб чи груп осіб. Співвідношення державного тероризму та агресії можна охарактеризувати як співвідношення загального і особливого: Агресія – це одночасно і акт державного тероризму; але зміст і поняття державного тероризму не вичерпується тільки актом агресії. Поняття «екстремізм» (від французького *extremisme* і латинського *extremis* - крайній) означає прихильність в політиці та ідеології крайніх поглядів і дій. Словник російської мови С. І. Ожегова визначає екстремізм як «прихильність до крайніх заходів і поглядів (зазвичай в політиці)». Відповідно до Короткого політичного словника «екстремізм - це прихильність до крайніх поглядів і заходів, в політичному сенсі означає прагнення вирішувати проблеми, досягати поставлених цілей із застосуванням найрадикальніших методів, включаючи всі види насильства і терору». Екстремізм як соціально-політичний феномен являє собою сукупність різних крайніх форм політичної боротьби, однією з яких є тероризм. Таким чином тут мова може йти про співвідношення родового і видового понять. Сьогодні на перший план виходить складне і важливе питання про співвідношення тероризму та партизанської боротьби. Складність його не тільки в тому, що в ході партизанської боротьби вживаються деякі прийоми, які використовуються терористами. Вона пов'язана ще й з тим, що терористи оголошують себе міськими партизанами, а терористичну тактику - «міський герилья», тобто тієї, що здійснюється в місті партизанською боротьбою. У зв'язку з цією претензією терористи ряду регіонів робили на перших порах спроби здійснення операцій типу партизанських бойових дій.

Революція визначається як корінний переворот в житті суспільства, що приводить до ліквідації віджилого соціального ладу і затвердження нового, прогресивного. Революція може супроводжуватися терором, а може обійтися і без нього. Вирішення проблеми здійснюється з використанням прямого насильства. Революційне насильство в залежності від конкретних соціальних умов, співвідношення сил і особливостей революційної ситуації може здійснюватися озброєним або

мирним шляхом. Виділимо характерні ознаки, що відрізняють революцію від тероризму. Революція являє собою справедливий вплив на уряд з метою утвердження нового, прогресивного суспільного ладу, в той час як тероризм це - використання насильства або загроза його використання для досягнення власних цілей, тобто будь-який вплив при тероризмі є незаконним. Революція має стійкі корені в суспільному середовищі, в той час як тероризм таких не має. Революція є дієвим втіленням поглядів основної маси населення, в той час як тероризм виражає лише власні інтереси терористів. Революційне насильство є насильство, яке здійснюється народними масами в момент соціального перевороту і безпосередніх підступів до нього. Тому воно повинно здійснюватися у формах, які розраховані на безпосередню участь маси і забезпечили це участь. Рушійними силами, фундаментом революції є певні соціальні верстви населення, в той час як терористи не мають такого фундаменту. Ще В.І.Ленін визначив, що «в якості революційної тактики індивідуальні замаху недоцільні і шкідливі. Тільки масовий рух можна розглядати як політичну боротьбу» (Див. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. 5-е издание, т.2, с.439).

Проаналізуємо поняття «геноцид» і його співвідношення з тероризмом і терором. Геноцид, вважає С.Ефіров, можна трактувати як різновид терористичної політики, яка спрямована на знищення великих груп населення за расовими, національними, релігійними та деякими іншими ознаками і мотивами» (Див. Эфиров С. А. Терроризм: психологические корни и правовые оценки //Государство и право. –1995. –№ 9. –С.78.).

Поняття сепаратизм (фр. Separatisme, від лат. Separatus - окремий) – прагнення до відокремлення. Сепаратистський тероризм представляє найбільші труднощі для оцінки. У гаслах і діяльності сепаратистських організацій втілюються іноді цілком законні сподівання дискримінованих національних (або релігійних) меншин. Але їх екстремістські методи надзвичайно небезпечні. Маса безглуздох, часто випадкових жертв, активізація репресивного апарату, анархія і соціальний хаос - неминучі атрибути і слідства їх діяльності. Сепаратистський тероризм не завжди просто відрізнити від деяких специфічних форм національно-визвольної та антифашистської боротьби, коли в силу особливо важких умов застосовуються збройні акції.

Розглянемо таку форму політичного насилля як репресії. Поняття «репресія» визначається як «покарання, каральний захід, застосовувана державними органами». Сформулюємо сукупність системоутворюючих ознак тероризму, що визначають його сутність. 1. Насильство складає основу тероризму і викликає стан жаху, страху і тривоги. Це проявляється як між окремими людьми, так і у відносинах між народами

і державами. Сам факт можливості, а тим більше загроза застосувати насильство робить сильний емоційний вплив. Тероризм - форма організованого насильства. 2. Відсутність прямого зв'язку між жертвами і метою, на яку спрямовують свої дії терористи. 3. При здійсненні терористичних актів, практично завжди, терористична організація бере на себе відповідальність за вчинені акти насильства, так як це спосіб досягнення поставленої мети. 4. Мета тероризму - боротьба за владу і перебудова суспільства. «Тактична мета тероризму полягає в зверненні уваги на проблеми, стратегічна - досягнення певних соціальних змін» (Див. Тероризм: боротьба и проблемы противодействия. М., 2004). 5. Публічність, демонстративність дій - одна з основних ознак тероризму. 6. Ефект несподіванки. 7. Терористичні організації (формування) не можуть існувати без підтримки ззовні. Механізми терористичної діяльності припускають вишукування фінансових коштів, озброєння і засобів технологічного тероризму, в тому числі ядерної, хімічної, бактеріологічної та кібертероризму. 8. Соціальні симпатії і антипатії, які породжуються терористичними конфліктами, сприяють поляризації суспільства на глобальному рівні і на цій основі - втягуванню широкого кола людей в механізм терору (Див. Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику К.: Центр учбової літератури, 2009. — 840 с.). 9. Активізація тероризму в демократичних суспільствах. Відсутність (або позірна відсутність) причин внутрішнього походження не виключає в багатьох країнах небезпеки прояву різних форм тероризму. 10. Терористичні конфлікти набувають міжцивілізаційний характер. Терористичні організації прагнуть до їх міжнародного визнання, посягають на різні аспекти мирного співіснування та співробітництва держав. 11. Вплив у тероризмі магік-містичних, апокаліптичних, фаталістичних концепцій.

На наш погляд тероризм можна класифікувати таким чином. За сферою дії тероризм може бути внутрішньодержавним і транснаціональним (міжнародним). З точки зору ставлення суб'єктів терористичної діяльності до державної влади, тероризм поділяється на державний терор і недержавний тероризм. Різниця між першим і другим полягає в тому, що державний терор є відкрите насильство з боку пануючої еліти, що спирається на міць державних інституцій, він носить санкціонований характер, має монополію на легітимність. Недержавний тероризм - насильство, що використовується угрупованнями, які або не беруть безпосередньої участі в діяльності державних органів, або протиставляють себе суб'єктам державної влади. З точки зору ідентичності суб'єктів терористичної діяльності тероризм може бути етнічний і релігійний. З точки зору соціально-політичної спрямованості розрізняють лівий і правий тероризм. За способами впливу на об'єкт тероризм можна поділити на демонстративний та інструментальний. За

засобів, які у ході терористичних актів, можна виділити тероризм із застосуванням звичайних засобів ураження (холодна і вогнепальна зброя, різні вибухові пристрої, складні системи зброї (літаки, танки, зенітні ракетні установки тощо), тероризм із застосуванням зброї масового ураження (біологічний, хімічний, ядерний і т.п.). Можна виділити також новий вид тероризму - комп'ютерний тероризм (кібертероризм). По середовищу протікання терористичних актів можна виділити наземний, морський, повітряний, космічний тероризм. В опублікованому 5 жовтня 2001 Державним департаментом США списку іноземних терористичних організацій ми нарахуємо всього 28 організацій, у 2005- вже 42.

Висновки. Україна все більше входить в міжнародний політичний, економічний і правовий простір. Крім переваг міжнародних відносин, ми отримуємо і проблеми, які існують у світовій спільноті. Одна з них - тероризм. Значні зміни у зовнішньополітичному курсі України, зближення з США і країнами НАТО як в глобальних питаннях сучасності, так і в конкретних проблемах, тенденції до перегляду відносин з низкою арабських країн, які очолюються радикальними лідерами (Ірак, Лівія), процес поглиблення взаємин з Ізраїлем на офіційному рівні, активізація політичних конфліктів і економічної співпраці з Росією - все це може викликати негативне і навіть вороже ставлення до України певних кіл мусульманського світу, їх натхненників в країнах Заходу, наслідком чого можуть стати і терористичні операції проти українських об'єктів. З червня 2000 року під егідою АТЦ при СБ України розроблявся проект спеціального Закону України «Про боротьбу з тероризмом». У лютому 2002 року законопроект Кабінетом Міністрів України подано до Верховної Ради. Крім того, після подій 11 вересня 2001 року в США, розроблений також і проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з посиленням боротьби з тероризмом». Існує Закон України «Про боротьбу з тероризмом» { Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 25, ст.180 }, за яким «тероризм - суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей». Але ж зазначимо, що феномен тероризму являє собою досить складне і багатогранне явище. Тероризм можна розглядати з різних точок зору, також виникають складні ситуації «на межі» між різними, але пов'язаними з ним явищами та процесами, наприклад, сепаратизмом, терором та ін. Також значне зростання кількості правопорушень, поява нових видів злочинів, підвищення рівня технічного оснащення і кваліфікації злочинців, трансформація геополітичних процесів актуалізує вивчення та

концептуально-аналітичний огляд форм і принципів реалізації тероризму задля його запобігання та боротьби.

Список літератури: 1. *Белоножкин, В. И.* Информационные аспекты противодействия терроризму / В. И. Белоножкин, Г. А. Остапенко. – М. : Горячая линия – Телеком, 2009. – 112 с. 2. *Борщ, А. А.* Факторы, влияющие на профилактику терроризма / А. А. Борщ // *Обозреватель*. – 2010. – № 9. – С. 94–104. 3. *Лебедев, М.* Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом: роль бизнеса / М. Лебедев // *Мировая экономика и междунар. отношения*. – 2007. – № 3. – С. 47–53. 4. *Международный терроризм: политический анализ рисков и стратегий обеспечения безопасности* : в 3 т. / Г. В. Артемчук [и др.] ; гл. ред. А. А. Оводенко. – СПб : Наука, 2008. – Т. 1 : Глобализация и риски безопасности: тенденции научного анализа. – 493 с. 5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. — 2003. — № 25. — Ст. 180.

Bibliography (transliterated): 1. *Belonozhkin, V. I.* Informatsionnyie aspekty protivodeystviya terrorizmu / V. I. Belonozhkin, G. A. Ostapenko. – Moscow : Goryachaya liniya – Telekom, 2009. – 112 p. 2. *Borsch, A. A.* Faktoryi, vliyayushchie na profilaktiku terrorizma / A. A. Borsch // *Obozrevatel*. – 2010. – No 9. – P. 94–104. 3. *Lebedev, M.* Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v borbe s terrorizmom: rol biznesa / M. Lebedev // *Mirovaya ekonomika i mezhdunar. otnosheniya*. – 2007. – No 3. – P. 47–53. 4. *Mezhdunarodnyiy terrorizm: politicheskii analiz riskov i strategiy obespecheniya bezopasnosti* : v 3 vol. / G. V. Artemchuk [i dr.] ; gl. red. A. A. Ovodenko. – SPb : Nauka, 2008. – Vol. 1 : Globalizatsiya i riski bezopasnosti: tendentsii nauchnogo analiza. – 493 p. 5. Pro borotbu z terorizmom: Zakon UkraYini // *Vidomosti VerhovnoYi Radi (VVR)*. — 2003. — No 25. — P. 180.

Надійшла (received) 23.04.2014

УДК: 371.1

В.И. МИЩЕНКО, старший преподаватель, НТУ «ХПИ»

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ СИЛА ИДЕЙ ИЛЬЕНКОВА

Милитаризация общества, рост насилия предопределили обращение к гуманистическому философскому творчеству Э.В. Ильенкова. В статье с позиций системного подхода делается попытка комплексного анализа проблемы гуманизма. Методология авторского подхода связана с выделением исторических этапов его формирования. В результате анализа философского наследия Э.В. Ильенкова были выявлены следующие основные идеи: недопустимости технократического развития цивилизации и антигуманистических тенденций трансгуманизма; бессмертия мыслящего духа во Вселенной, космической миссии человека.

Ключевые слова: гуманизм, наука, мораль, творчество, воображение.

Введение. По мнению К. Ясперса философия явилась миру в осевое время для того, чтобы дать человечеству новую мораль –

© В.И. Мищенко, 2015